

УДК 81'373.421:81'33

**І. О. Голубовська, д-р філол. наук, проф.,
В. Я. Жалай, канд. філол. наук, доц.,
Т. Г. Линник, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
Н. М. Биховець, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
А. Ф. Пархоменко, канд. філол. наук, доц.,
Л. М. Рубашова, канд. філол. наук, доц.,
О. В. Кругликова, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
І. І. Рахманова, доц., Т. М. Бобошко, канд. філол. наук**

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ: ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

Варіативність термінів розглядається як частковий випадок варіативності, що є універсальною рисою усього існуючого. Найбільш вивченою у вітчизняному термінознавстві є формальна варіативність, яка проявляється у позначенні одного поняття двома чи більше одиницями з різним ступенем близькості форми. Найбільш дискусійними є питання стосунків між варіативністю та синонімією, еквівалентністю та дублетністю. Семантична варіативність термінів трактується як прояв полісемії і стосується невеликого кола прикладів з категоріальною багатозначністю.

Ключові слова: варіативність термінів, формальна варіативність, синоніми, семантична варіативність, термінологія, термінознавство, соціотермінологія, функції термінологічних варіантів.

Варіативность терминов рассматривается как частный случай вариативности, являющейся универсальной чертой всего существующего. Наиболее изученной в отечественном языкознании является формальная вариативность, проявляющаяся в обозначении одного понятия двумя или больше единицами с различной степенью близости форм. Наиболее дискуссионными являются вопросы отношений между вариативностью, синонимией, эквивалентностью и дублетностью. Семантическая вариативность терминов рассматривается как проявление полисемии и касается немногочисленного круга примеров с категориальной многозначностью.

Ключевые слова: вариативность терминов, формальная вариативность, синонимы, семантическая вариативность, терминология, терминоведение, социотерминология, функции терминологических вариантов.

Terminological variation is considered to be a specific case of variation as a universal characteristic of all things. Form, or denominative, variation is the most investigated topic in Ukrainian terminological studies; it occurs when a concept has two or more designations with a various degree of phonetic similarity between them. The issue of relations between variation, synonymy, equivalents, and doublets is considered as the most controversial one. Conceptual variation of terms is treated as polysemy of terms and refers only to a comparatively small number of terms with categoric polysemy.

Key words: terminological variation, denominative variation of terms, synonyms, semantic variation, terminology, socioterminology, functionality of terminological variants.

Проблема термінологічної варіантності/варіативності дискутується уже протягом кількох останніх десятиліть, починаючи з 70-х рр. минулого століття, як у вітчизняному, так і зарубіжному мовознавстві. Протягом тривалого часу

© Голубовська І. О., Жалай В. Я., Линник Т. Г., Биховець Н. М.,
Пархоменко А. Ф., Рубашова Л. М., Кругликова О. В.,
Рахманова І. І., Бобошко Т. М., 2016

вважалося, що варіативність як здатність чи можливість передачі одного поняття кількома різними одиницями є нехарактерною для терміна, як і можливість терміна-слова передавати чи позначати різні поняття. Це випливало з характеристики терміна як одиниці, яка відзначається чітко окресленою нерозривною закріпленістю форми за певним поняттям (концептом). Ані термінологічна одиниця-знак не могла позначати нічого іншого, аніж той концепт, якого вона стосувалася, ані концепт не міг мати інших позначень, окрім одного, закріпленого за ним формою. Втім, якщо виходити із семіотичного розуміння проблеми, то можна помітити певну неточність такого трактування. Наприклад, поняття "чотири" може позначатися не лише словом *чотири* (яке звучить по-різному в різних мовах, а, отже, має варіанти), а й у ієрогліфічному вигляді, як цифра 4. У певних випадках ці позначення можуть мати інший вигляд, як у гральних кісточках доміно, де число позначається відповідною кількістю крапок. Інша справа, що мова загальноновизнано є найважливішою, найбагатшою та універсальною системою знаків, а тому, коли говорять про терміни, то передусім мають на увазі одиниці, які мають мовне вираження [5, 6, 16]. У визначенні Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) термін визначається як мовне, **вербальне** позначення загального поняття в окремому тематичному полі (verbal designation (3.4.1) of a general concept (3.2.3) in a specific subject field (3.1.2) [40].

Заперечення можливості існування не одного, а кількох можливих позначень у сфері термінології мотивувалося тим, що терміни розглядалися як одиниці, радикально відмінні від лексичних одиниць загальноновживаної мови. І таким чином, робився висновок, що однозначність стосунків форми і змісту терміну є прикметною рисою, яка відрізняє термін від власне мовних одиниць.

Варто зауважити й те, що великої підтримки у мовознавстві отримали ідеї та рекомендації спеціальних комісій із розробки наукової термінології, теоретичні засади яких були сформульовані в працях Д. С. Лотте [14]. У європейському термінознавстві непересічна роль визнається за працями австрійського термінолога Е. Вюстера, який здійснив великий проект зі стандартизації термінології [53, 33], сформулювавши при цьому загальні принципи створення термінології.

Основне спрямування діяльності Е. Вюстера визначалося його задумом створити таку термінологію, яка б однозначно сприймалася у фаховому середовищі. Його діяльністю була підпорядкована основним завданням: розробці міжнародно стандартизованих принципів для опису та фіксації термінів, а також формулюванню загальних принципів термінології, яку на перших етапах він розглядав як розділ прикладної лінгвістики, а пізніше як автономну прикладну дисципліну, в завдання якої входило формулювання практичних, а не теоретичних підходів [26].

Таким чином, нормалізаторський підхід (prescriptive perspective), спрямований на уніфікацію та кодифікацію термінології, що стосується згаданого періоду, є спільним для радянської та європейської термінографії. Водночас їх розрізняє те, що для фахівців-термінологів завдання не

обмежувалися практичними настановами, скоріше, практичні напрацювання стали основою для формулювання теоретичних положень.

70-80 рр. минулого століття пов'язані з поворотом до ширшого аналізу термінів, при якому враховується не лише ідеал терміна, а й те, що стосується його реального функціонування. У рамках окремих національних термінологій дослідники, які зосереджуються здебільшого на практичних, а не лише теоретичних засадах вивчення термінів, все частіше зауважують відхилення від декларованого однозначного співвідношення. Вони надають численні свідчення описового аналізу, що термін може пов'язуватися не лише з одним поняттям (концептуальне варіювання), а поняття може передаватися не лише одним терміном (формальне варіювання). Зміщення акцентів у міркуванні специфіки термінів, яке стало наслідком описового підходу, відбувається незалежним чином серед дослідників термінології та термінологів, втім, з відмінностями щодо розуміння самої варіативності та ролі, яку відіграє термінологічна варіативність на системному рівні та на рівні тексту.

Серед західноєвропейських термінологів нині варіативність терміна не відкидається ні з міркувань встановлення жорстких норм у формуванні термінології, як це спостерігалось в попередні періоди, ні з міркувань практики реального функціонування. Наприклад, у дефініції терміна, запропонованої ISO, зазначається, що термін може мати варіанти, наприклад, різні форми написання, а при описі термінів пропонується виокремлювати рекомендовані (*preferred term(s)*), допустимі, визнані (*admitted term(s)*) та небажані (*deprecated term(s)*) [47, 48].

Паралелізм у підходах стосується відмінностей окремих аспектів при наявності спільного предмета дослідження. Термінознавчі та лінгвістичні дослідження, які проводяться в країнах пострадянського простору, мають переважно теоретичний нахил, зосереджуючись на тлумаченні понять *варіативності* та *варіантності*, розмежуванні різних проявів варіантності (власні варіанти, синоніми, омоніми, дублети, еквіваленти) [23], та надаючи особливу увагу мовно-структурним особливостям термінів.

Варіативність є фундаментальною, всеохоплюючою властивістю усього оточуючого світу і мови зокрема [18], як "специфічна реалізація загальної теорії варіантності, що проявляється як у мові в цілому, так і в її окремих різновидах і складових елементах" [12, с.73]. Вона безпосередньо пов'язується з центральним для мови поняттям зміни, змінності і детально опрацьована в працях, передусім діахронічного спрямування, стосовно фонетичних, морфологічних чи лексико-семантичних явищ. Стосунки між варіативністю і змінністю в мові не мають прямолінійного характеру, адже не "всяка варіативність і неоднорідність мовної структури пов'язується зі змінами, але всі зміни пов'язуються з варіативністю і неоднорідністю" [52, с.188]. На рівні структури мови досліджуються паралельні засоби вираження мовних одиниць залежно від їх стилізованої віднесеності. До варіантності звертаються і тоді, коли вивчаються територіальні та соціально марковані різновиди мови.

У галузі термінознавства варіативність протягом тривалого часу залишалася периферійною ділянкою дослідження, хоча, як слушно зауважує

К. Я. Авербух [2], теорія варіативності могла б стати фундаментом для загальної теорії терміна.

Термінологія, як ніяка інша сфера мовної діяльності, характеризується постійним розширенням свого складу. Там, де інноваційні процеси відбуваються особливо інтенсивно, спостерігається притік нових номінацій для позначення нових предметів, явищ чи понять. Дослідники, які працюють з відповідними поняттями, можуть використовувати різні слова-терміни чи терміни-словосполучення. У такому разі користувачам, що працюють у таких сферах, чи дослідникам термінології цих галузей діяльності чи знання доводиться мати справу з варіантністю, чи варіативністю, окремих термінів, яка, переважно при появі цілого комплексу нових явищ, може стосуватися навіть окремих ділянок термінологічних систем. Внаслідок все ширшого проникнення спеціальної термінології, особливо дотичної до нових технологій, у сферу загальноповсякденної мови, обмеженість вживання професійною сферою як одна із характерних рис спеціальної лексики втрачає до певної міри свою вагу як ознаки термінологічних одиниць. Якщо раніше загальноповсякденна мова була джерелом для творення нових термінів шляхом їх семантизації/термінологізації, то нині термінологія, особливо її номенклатурна частина, яка відзначається особливою мобільністю внаслідок появи нових предметів чи явищ, все більше проникає до загальноповсякденної мови, стаючи її повноправною частиною. Цей двобічний процес взаємодії між двома сферами лексичних одиниць – загальною та спеціальною (спеціально-професійною) – є передумовою того, що власне мовні риси термінів, їх фіксація у певній мовній оболонці перестають бути чимось вторинним.

Нерідко, особливо при опрацюванні нової проблеми, термінологічна варіативність спостерігається на рівні текстів не лише у різних авторів, а й у одного й того ж автора, наприклад, коли якийсь елемент термінологічної словосполучки замінюється іншим. Варіативність термінології прослідковується в реальній мовній практиці, на що вказують приклади заміни одного терміна іншим при редагуванні або при перекладі текстів.

Варіативність термінів проникає навіть у термінознавство. З цього погляду розглянемо факт взаємозамінності українських термінологічних назв, зафіксованих у фаховій літературі – *термінологічна варіантність* – *термінологічна варіативність* – *варіантність термінів* – *варіативність термінів*. У російському термінознавстві поширеними є взаємозамінні *вариативность терминологии* – *вариантность терминологии* – *вариативность терминов* – *вариантность терминов* – *терминологическая вариантность* – *терминологическая вариативность*; англійських *terminological variation* – *term variation* – *variation in terminology* – *variation of terms*. Цікаво, що такі компоненти цих термінологічних словосполук, як укр. *варіативність* – *варіантність* чи рос. *вариативность* – *вариантность*, вжиті тут як синоніми, тоді як частиною мовознавців вони можуть вважатися термінами з неоднаковою семантикою [4; 22]. Зауважимо, що укр. *варіативність* фіксується загальними словниками лише після 2000 року; у "Словнику лінгвістичних термінів"

О. С. Ахманової є тільки *вариантность*, а *вариативность* з'являється лише в "Лінгвістичному енциклопедичному словнику" за ред. В. М. Ярцевої.

Грунтовну класифікацію існуючих підходів до варіантності/варіативності в сучасній науці викладено в статті [23], присвяченій уточненню понять формальної та понятійної (семантичної) варіативності, пов'язаних з ними понять варіантності термінів, синонімії, дублетності, еквівалентності термінів та встановленню відношень між ними. Зокрема зауважено, що прибічники погляду на термін як одиницю з однозначними відношеннями між формою та поняттям (концептом) цілком послідовно відкидають наявність синонімів, варіантів чи омонімів в термінах як рису, що відділяє їх від лексичних одиниць будь-якої конкретної мови (Д. С. Лотте). Другу групу складають ті дослідники, які, визнаючи наявність варіативності у термінах, не надають особливої ваги розрізненню варіативності та інших близьких до неї понять, як, наприклад, синонімія (В. П. Даниленко). Інша частина фахівців вважає, що варто розрізняти варіативність та синонімію в термінології, однак характер відношень між ними визначається по-різному: одні вважають синонімію ширшим явищем порівняно з варіативністю (С. В. Гринев-Гриневич), інші припускають, що варіативність ширша за синонімію (В. М. Лейчик, В. А. Татаринів). Виокремлюється ще один підхід, при якому синонімія і варіативність термінів трактуються як явища, не пов'язані між собою родо-видовими відношеннями.

У загальномовному плані варіативність на лексичному рівні часто обмежують випадками, коли йдеться про несуттєві зміни в лексичній одиниці, на підставі чого серед варіантів вирізняють фонетичні, акцентуаційні, словотвірні, до яких відносяться спільнокореневі похідні; морфологічні, які мають, наприклад, відмінності у числі (множині чи однині), а також синтаксичні, що відрізняються порядком розташування членів або вираження синтаксичних функцій, наприклад, прийменникові чи безприймникові конструкції.

Оскільки в термінознавчій та мовознавчій літературі вживаними є терміни *формальна варіативність* та *семантична варіативність*, то варто зупинитися на їх трактуванні.

Формальна варіативність. Серед типів варіативності термінів найбільш вивченою у вітчизняному термінознавстві є формальна варіативність, яка має місце при позначенні одного поняття (сигніфіката, концепта) двома чи більше одиницями – від найбільш фонетично подібних позначень до позначень з абсолютно відмінною фонетичною формою. Найбільше дискусій точиться стосовно відношення між варіативністю та синонімією, еквівалентністю та дублетністю.

Формальне варіювання може проявлятися в таких основних різновидах, не вичерпуючись ними: 1) варіювання однокомпонентних термінів, яке стосується: а) варіювання спільнокореневих (спільнолексемних) термінів (англ. *unvoicing, devoicing*; нім. *Demotivation, Demotivierung; Denominativ, Denominativum*; ісп. *Designatum, Designado*); б) варіювання різнокореневих (різнолексемних) термінів: рос. *дестимологизация, опрощение*; англ. *devoicing, devocalization*; нім. *Bedeutungsisolierung, Motivationsverlust, Idiomatisierung*,

Lexikalisierung; **entrunden**, *delabialisieren*; *Stimmloswerden*, *Verlust des Stimmtons*; *Dissimilation*, *Entähnlichung*; *фр assurdissement*, *dévoicalisation*; *італ. assordimento*, *devocalizzazione*, *desonorizzazione*; **deetimologizzazione**, *demotivazione*. Варіативні ряди термінів, об'єднані спільним десигнатом, можуть складатися з варіантів, які включають в себе як спільнолексемні, так і різнолексемні номінації, як англ. *devoicing*, *devocalization*, *unvoicing*. Крім того, варіативні ряди можуть включати і терміносполуки, як укр. *дериват*, *похідне слово*, *вторинне слово*; *диграф*, *двозначна буква*, *двозначна літера*; *терміносполука* – *термінологічна сполука*; рос. **отадъективный** *дериват*, **деадъектив**; *основосложение* – *сложение основ*; нім. *Stimmloswerden*, *Verlust des Stimmtons*; *Derivative*, *Derivat*, *Derivatum*, *abgeleitetes Wort*; *Dental*, *Dentallaut*, *dentaler Laut*, *Zahnlaut*; 2) варіювання багатокомпонентних термінів, при якому багатокомпонентні варіанти за ступенем зовнішньої близькості розподіляються в такому порядку: а) варіанти з максимальною подібністю, але неоднаковою кількістю компонентів внаслідок опущення одного з них (укр. *білабіальний приголосний звук* – *білабіальний приголосний*; *фр. démotivation linguistique* – **démotivation**; *consonne dentale* – *dentale*; *mot dérivé* – *dérivé*; б) варіанти, що мають однакові опорні слова (укр. *дерево генеалогічне* – *дерево родослівне*; рос. *д(е)рево генеалогическое*, *д(е)рево родословное*; *исходное слово словообразовательного гнезда* – *исходное слово в словообразовательном гнезде*; в) варіанти, що позначають загальноприйняті аббревіатури (укр. *ТГ* – *трансформаційна граматика*, англ. *IP-Grammatik* – *item and process Grammatik*); г) варіанти з різними опорними словами. Зауважимо, що між цими двома класами – однослівних та багатокомпонентних термінів – спостерігається тісна взаємодія.

Вважається, що саме смислова варіативність термінів-словосполук є найбільш суперечливим питанням не лише "у зв'язку з суперечністю питання про семантичну єдність терміна, який має різні значення, а й у зв'язку з багатомірністю та багатофакторністю семантичних відношень між лексичними та синтаксичними складовими термінів-словосполук" [23, с.3].

Синонімія. Синонімічні відношення найчастіше розглядають як основний вид відношень, до яких примикають також відношення дублетності та еквівалентності. Однак, частина дослідників воліє не зважати на можливі розбіжності варіантів. Термінологічні *номінації, що відрізняються звуковим складом, маючи при цьому тождество або подібність денотативного та сигніфікативного значення, відносять до синонімів* [15, 21]. Термін *синонім* досить часто використовується у вітчизняній та зарубіжній науковій практиці, при описі варіативності у тому числі. Частина термінологів не вважає це виправданим і пропонує натомість вживати термін *варіант*, посилаючись на те, що на відміну від слів звичайної мови, "наукова номенклатура залежить від процесу називання та від зовнішніх фізичних обставин чи властивостей називання речей" [13, с. 146]. Втім слід зважати на те, що в основі терміна лежить відмінна, але не суттєва ознака [12, с. 41].

Разом з тим, в практиці досліджень варіативності термінів користуються терміном *синонімія*, *синонім* для позначення будь-якого виду варіативності за десигнатом, а терміном *варіант* позначають власне формальну варіативність, тобто, ту, яка стосується номінацій із незначними фонетичними, графічними, словотвірними та іншими модифікаціями [40]. Тим часом у вітчизняній та західній літературі можна зустріти недиференційоване уживання цих двох термінів або без зазначення відмінностей між ними.

Вирізняються кілька підходів стосовно уживання термінів *варіант* та *синонім* та ставлення до варіативності та синонімії у термінології: 1) визнається, що у термінів є синонімія (без зазначення варіативності); 2) варіативність термінів визнається, а) при цьому варіативність терміна і його синонімія розглядаються, як явища, між якими немає принципової різниці, а тому одне й те ж явище може бути названо і синонімічним варіантом, і варіантом-синонімом (В. П. Даниленко); б) варіативність терміна визнається як єдино можливе найменування стосовно термінів, на відміну від синонімії слів загальноживаної, неспеціальної мови; 3) синонімія і варіантність термінів розмежовуються, при цьому а) стосунки між синонімами і варіантами є стосунками родо-видовими – синоніми трактуються як ширше поняття за варіативність [8]; б) варіантність є більш загальним поняттям порівняно з синонімією [12; 20]; в) між синонімами і варіантами немає родо-видових зв'язків; вони є різнорідними явищами, в такому разі ані варіативність не є ширшою за синонімію, ані синонімія не є частковим випадком варіативності [23, с. 15].

Синонімія термінів, або термінологічна синонімія, на думку С.Д. Шелова, має місце лише тоді, коли її можна пояснити лексичною синонімією у рамках загальної мови. Точкою відліку для визнання термінів синонімами стає врахування мовної компетенції пересічного мовця. Тому такі слова, як *рос. языковедение, лингвистика*, *укр. мовознавство, лінгвістика*, на його думку, є синонімами, а *склонение – деклинація*, слід вважати еквівалентами, оскільки вони потребують спеціальних знань в галузі лінгвістики. Дублетність термінів розглядається як різновид синонімії і стосується поняттєвої ідентичності питомого та запозиченого терміна. Уводиться також поняття еквівалентності термінів, яку можна встановити лише на рівні спеціального знання і яка стосується тотожності денотативного, але не сигніфікативного значення (наприклад, назви рослин в ботаніці і торгових фармакологічних назвах [23]).

З позиції функціонально-прагматичного підходу синонімію розглядають як умовну еквівалентність термінів, оскільки навіть еквівалентність абсолютних синонімів (дублетів) є неповною через різні синтагматичні, дериваційні, стилістично-жанрові особливості, генетичні характеристики (власний і запозичений термін), особливості структури: моноксемний – багатокомпонентний. Ще більші відмінності знаходять між відносними синонімічними термінами, серед яких відмінність у сигніфікативному значенні при тотожному денотату; у прагматичному значенні, зокрема, різна первинна мотивованість, різні культурно-історичні конотації, індивідуально-авторські уживання [9].

Прокоментуємо аспект, який стосується багатокомпонентних назв, а саме, відмінностей у синтагматиці абсолютних синонімів-термінів (напр.,

мовознавство і лінгвістика). Обґрунтованим є зауваження В.М. Лейчика про те, що термін "є особливим об'єктом, відмінним від слів та словосполучень як об'єкта лінгвістики" [12, с.32]. З погляду лінгвіста, цілком справедливим є твердження про те, що *мовознавство* і *лінгвістика* мають різні синтагматичні особливості (*загальне мовознавство – математична лінгвістика*). З погляду термінознавства, *загальне мовознавство* позначає окремий розділ мовознавства з притаманними йому завданнями і методами дослідження і є видовою назвою, тоді як *мовознавство*, *лінгвістика* – це родова назва. Як і в лінгвістиці, в термінознавстві *мовознавство* і *лінгвістика* також є синонімами, або синонімічними варіантами, тоді як двоскладові найменування з опорним словом *мовознавство* чи *лінгвістика* (*описативна лінгвістика*, *описове мовознавство*, *когнітивна лінгвістика*) є самостійними позначеннями окремих, цілком визначених і відмінних один від одного підрозділів цієї наукової дисципліни зі своїми завданнями і методами, отже, є окремими термінами, оскільки не мають спільного десигната. Як окремі самостійні терміни вони вступають у родо-видові стосунки з терміном на позначення дисципліни, яка вивчає мову, і є її видовими назвами.

Причиною варіативності термінів на парадигматичному рівні є потреба в нових номінаціях, пов'язаних з новими концептуалізаціями, існуванням різних наукових шкіл, мовними контактами, науковим прогресом. Також називають недостатню нормалізаторську роботу в галузі термінології. На кількість варіантів впливають час виникнення галузей: чим новіша, тим більше запозичень і варіативності. Важливими є роль соціолінгвістичних факторів та особливості здійснення мовної політики [25].

Цікавим є питання про те, наскільки особливості лексичної варіативності, що спостерігаються в загальноживаній мові, реалізуються у спеціальних термінологіях. Серед варіантів лексичних одиниць, що перебувають у загальному вжитку, наприклад, в українській мові прийнято виділяти такі: фонетичні (варіанти, що розрізняються звуковим складом); акцентуаційні; орфоепічні, орфографічні, морфологічні (з різними формотворчими афіксами та парадигмою відмінювання; з різними граматичними категоріями при змінній або при тій самій формі слова; з різним синтаксичним зв'язком), словотвірні (варіанти з різним порядком компонентів), комбінаторні варіанти.

Розглянемо це на прикладах спільнокоренових термінів метамови лінгвістики. Всі можливі випадки фонетичного, графічного, морфологічного, словотворчого та синтаксичного варіювання С.Д. Шелов кваліфікує як частковий випадок термінологічної варіативності [23, с.12].

До **акцентуаційних варіантів** можна віднести укр. *дискурс* з наголосом на першому складі (він відповідає *англ. discourse*) та наголосом на другому (як відповідник фр. *discours*). Функціонально ці варіанти нерівнозначні, оскільки *дискурс* здебільшого вважається нормативним варіантом, тоді як вимова *дискурс* трактується як nereкомендована. **Фонетичні варіанти**, що розрізняються звуковим складом, подібно до акцентуаційних та орфоепічних, важко виділити в масиві структурованих ресурсів, якими є словники (нім.

Onomatopöie, Onomatopöie, Onomatopöie). Найлегше їх відслідкувати спираючись на орфографію.

Серед українських мовознавчих термінів досить вузьким є коло **орфографічних варіантів**. До таких нечисленних прикладів належить термін *демінутив*, що має близький за орфографією варіант *димінутив* (орфоепічно вони тотожні). Відмінність у написанні кореневої морфемі цих термінів ніяк не пов'язана з особливостями орфографії української мови: ці варіанти є прямими запозиченнями з німецької мови, де є відповідні їм еквіваленти – *Diminutiv, Diminutivum, Deminutiv, Deminutivum, diminutive Form, Verkleinerungsform*. Шлях запозичення видається досить чітким, тому що в жодній з інших мов, яка могла б бути джерелом запозичення, – англійській чи французькій – таких орфографічних варіантів немає (*пор. англ. diminutive; фр. diminutif*).

На противагу цим поодиноким прикладам регулярно є орфографічна варіативність термінів англійської мови, і через велику кількість іменників з суфіксом *-isation* та дієслів із суфіксом *-ise*, вона широко представлена в термінології. Кожен з цих варіантів втім має чітку закріпленість за окремим національним варіантом англійської мови – одиниці з суфіксом *-ise, -isation* характерні для британського варіанту (*vocalisation*), а з суфіксом *-ize, -ization* – для американського (*vocalization*). Значно менш регулярними є варіанти з написанням разом або через дефіс префіксальної морфемі, через дефіс або окремо компонентів термінологічної словосполучки: **deprefixation i de-prefixation; zero-derivation – zero derivation**.

Морфологічні варіанти, що розрізняються парадигмою відмінювання, оскільки мають неоднакові граматичні категорії, є поодинокими у сфері лінгвістичної термінології. Наприклад, варіанти категорії роду: укр. *перифраз, перифраза*, рос. *алломорф і алломорфа*.

Словотвірні варіанти розрізняються за способами словотвору, різними словотвірними афіксами: укр. *дефективне дефектне дієслово*, рос. *делабиализация, дислабиализация; deverбальный, deverбативный; двуслоговой, двусложный; диалектный, диалектальный, диалектический*; англ. *disyllabic, bisyllabic; unvoicing, devoicing; dialectal, dialect (attr.); deverbative, deverbale*; нім. *Dephologisierung, Entphologisierung; un-Präfigierung, ent-Präfigierung; Demotivation, Demotivierung*; нім. *Delabialisierung, Entlabialisierung*; нім. *dialektal, Dialekt-*; ісп. *estema, stemma; dialect, dialectal*; італ. *bisillabo, disillabo; duale, Dual (DU); deverbale, deverbative*.

Абревіатури: англ. *IP-Grammatik – item and process Grammatik, TG – трансформаційна граматика; італ. DU – duale, Dual*.

Синтаксичні варіанти: англ. *derivational system, derivation system; zero-derivation – zero derivation*; фр. *système dérivationnel, système de dérivation*.

Подані тут варіанти можна було б назвати *власне формальними варіантами*, на противагу *варіантам-синонімам*, які не мають фонетичної подібності.

Наведені приклади зі сфери термінології нагадують, хоча й повністю не збігаються зі зразками варіативності загальноживаних слів. Відмінності

стосуються не стільки моделей, що використовуються, скільки вживаних словотвірних морфемних елементів, таких, як префіксів *di-, bi-, de-, ne* *властивих англійській, німецькій чи французькій мовам загального вжитку.*

Роль мовного фактора відчутна при зіставленні термінів блізоспоріднених мов. Так, в російській мові є синонімічний і синоніміческий (пор. *синонимичный ряд – вариант; синонимичные выражения – слова – понятия, але синоніміческие отношения – связи – средства – ряды – пары – конструкции- формы – выражения – ресурсы – замены – соответствия – словари*). Такої проблеми немає в українській мові, де існує тільки *синонімічний*.

У німецькій термінології префіксальні похідні більш поширені, ніж суфіксальні, порівняно з загальнонародною мовою. Різні стилістичні функції синонімів, перевага нерідко віддається інтернаціоналізмам.

Для української лінгвістичної метамови характерним є існування великої кількості паралельних термінів, особливо в тих галузях мовознавства, які пов'язані з вивченням іноземних мов, а також запозичень для позначень непритаманних для української мовної системи явищ [7], що розрізняються за частотою вживання, походженням та формальною структурою – одно- чи багатослівні терміни. Більша "частотність" терміна може залежати від особистого вибору, уподобань чи спеціалізації фахівця (наприклад, український філолог може надати перевагу терміну *усоблення*, а германіст – *персоніфікація*)" [7].

Семантична, або концептуальна, варіативність, з якою пов'язують різні випадки багатозначності (полісемії) терміна, порівняно з формальною варіативністю, розробляється менше.

Існує два основні і водночас протилежні погляди на семантичну варіативність. Перший з них, особливо популярний серед термінознавців, не визнає можливості існування кількох значень у одного й того ж терміна. Відсутність полісемії постулюється як сутнісна риса терміна, що обґрунтовується в працях О. О. Реформатського, Д. С. Лотте, а також інших дослідників [1; 2; 14; 16]. Зауважимо, що однозначність не є абсолютною рисою терміна, оскільки терміни, на думку О. О. Реформатського, прагнуть досягти однозначності, однак таке прагнення не завжди реалізується [16]. Прибічники нормативного підходу вважають, що терміни однозначні через те, що їх значення приписуються через дефініцію. Якщо виходити з того, що термінологія має прескриптивний характер, то в термінографії немає місця полісемії, оскільки до уваги беруться концепти і терміни, а не мовні знаки і їх значення [24, с. 28].

Прикладами категоріальної багатозначності є терміни-запозичення для позначення процесу і результату. Є подібність у структурі термінів, як, наприклад, фонетика: 1) фонетичний склад мови; 2) наука, яка його вивчає. Термін ідіоматика позначає сукупність ідіом певної мови, а також розділ мовознавства, що вивчає фразеологічний склад мови. Подібне співвідношення характерне і для російського терміна идиоматика та

німецького *Idiomatik*, тоді як в англійській мові для називання сукупності ідіом вживаються *idiomatics, idiomatic expressions*, а дисципліна, яка займається їх вивченням, позначається терміном *phraseology*. Але назва дисципліни для вивчення лексики має інше позначення – лексикологія.

Український термін *звуконаслідування*, що має формальний варіант *ономатопея*, як і відповідники в інших мовах (рос. *звукоподражание, ономатопея*; англ. *onomatopoeia, sound symbolism*; фр. *onomatopée*; нім. *Lautmalerei, Tonmalerei, Lautnachahmung, Klangnachahmung, Schallnachahmung, Schallwortbildung, Tonwortbildung, Klangnachbildung, Onomatopöie, Onomatopöie, Onomatopöie*; ісп. *onomatopeya*; італ. *onomatopea, onomatopoeia*) мають такі термінологічні значення, як 1) умовне відтворення звуків природи, криків тварин тощо; 2) творення звуконаслідувальних слів; 3) спосіб словотвору, зокрема в дитячій мові.

Подібні приклади фіксуються в термінологічних словниках інших галузей. Таким чином, сама практика термінологічної лексикографії є вагомим доказом того, що терміни не позбавлені полісемії [23, с. 6]. Категоріальна багатозначність, що проявляється через регулярні зв'язки між окремими поняттями, розглядається як семантична похідність (деривація), що призводить до омонімії [12, с. 45].

Регулярні семантичні зв'язки у складі термінів важливі з тих міркувань, що вони відбивають загальномовні тенденції семантичного розвитку значень слів [23, с. 7], є також фактами неспеціальної загальноновживаної мови.

Значення терміна, додаткові до його основного значення, у випадку якщо вони не підпадають під два зазначені випадки (близькості сфер вживання та категоріальної багатозначності), кваліфікуються як міжнаукова омонімія, що виникає в результаті паралельного термінотворення або запозичення.

Часом говорять про приховану полісемію, маючи на увазі різне розуміння терміна у різних наукових школах [17]. Відмінність розуміння термінів породжує потребу у встановленні відповідностей концептів шляхом формулювання дефініцій як важливого компонента професійної комунікації. Таке явище отримало назву *гармонізація термінів* [11, с. 98].

Нові підходи до варіативності

В останні два десятиріччя варіативність термінології як реально існуючого явища дискутується з кількох позицій.

1) Центральне місце в студіях з термінології починає займати вивчення соціальної складової термінології, її сприйняття та використання в практиці мовців. Адже і сама соціотермінологія сформувалася як напрям термінознавства, що вивчає передусім механізми *лінгвістичної варіативності термінів* у соціальному середовищі. Р. Таммерман, Е. Фаулстїш та багато інших вважають, що варіативність термінів не випадкова, а зумовлена дискурсивною прагматикою, тими комунікативними ситуаціями, в яких ці терміни функціонують. Не останню роль у появі варіантів термінів відіграють когнітивні фактори, які безпосередньо стосуються концептуалізацій та формування нового знання і які тісно переплітаються з соціальними факторами. Таким чином, результатом описового підходу до терміна, на протигагу традиційному

прескриптивному, стала зміна акцентів дослідження, що призвело до переходу аналізу варіативності термінів в площину їх соціально-комунікативного, дискурсивного та когнітивного трактування [10; 31; 32; 49].

2) Із вищесказаного випливає, що соціально-комунікативний, дискурсивний та когнітивний параметри вивчення термінів розглядаються не як абсолютно абстрактні знаки, що існують незалежно від мови, а як номінації, що мають велику подібність до лексичних одиниць мови, засобами якої вони реалізуються. Як показує аналіз наукових та науково-технічних текстів, полісемія і синонімія нерідко вживаються в спеціалізованій мові, а тому не можуть ігноруватися при аналізі термінів. Крім того, варіативність є важливою рисою розвитку мови загалом, а її поява в термінології є індикатором змін, які відбуваються в самій терміносистемі [32].

3) Варіативність термінів стає окремим предметом дослідження і стосується не просто фіксації чи аналізу мовноструктурних особливостей термінологічних варіантів, а спонукає до виявлення причин її появи, спрямовуючи зусилля дослідників на встановлення різних типів варіативності термінології залежно від умов комунікації [32; 36]. Серед основних факторів, що сприяють появі варіантів термінів, Дж. Фрейкса називає неоднакову мовну базу авторів; функціональні особливості (наприклад, різні комунікативні умови (communicative registers)); особливості авторського дискурсу, на який здійснюють вплив стилістичні чи експресивні потреби автора; міжмовні контакти в галузі термінології; а також когнітивні фактори, пов'язані з різними концептуалізаціями та мотиваціями [36].

4) Загалом визнається, що терміни мають два основні типи варіативності – за формою та семантикою. Варіативність за формою, або формальна (деномінативна) варіативність, має місце, коли існують кілька номінацій з ідентичним чи дуже близьким значенням. Терміни з такою варіативністю нерідко називаються варіантами, лексичними варіантами [50], часом синонімами. При детальнішій класифікації серед них виділяються синоніми і варіанти, тобто лексичні одиниці з максимально близькою фонетичною формою. Семантична варіативність стосується можливості терміна мати більше, ніж одне (як правило, близьке) значення, і розглядається, як це прийнято в лінгвістичній традиції, як прояв полісемії [50].

5) Одним із теоретичних надбань нових підходів до вивчення варіативності термінології стало виявлення функціонального навантаження варіантів у спеціальних текстах. Синоніми виконують ряд функцій в наукових та науково-технічних текстах (референційну (номінативну), риторичну) а отже, деномінативна варіативність термінів у тексті цілком виправдана [45]. Варіативність – це спосіб досягнення експресивних цілей, спрямованих на привернення уваги читача чи співрозмовника до певних фактів [45, с. 18].

Когнітивна функція варіантності має місце тоді, коли автор намагається "розгорнути" структуру терміна, досягаючи таким чином чіткості його формулювання. За спостереженнями М. Пекман, риторична і когнітивна функція по-різному реалізуються в межах наукового тексту: варіантність

здебільшого має місце в резюме або вступі, тоді як когнітивна функція реалізується всередині статті. Відмінною рисою є також й те, що кількість варіантів при риторичній функції помітно більша, ніж кількість варіантів, які вжиті для виконання когнітивної функції [34; 45, с. 18].

З погляду теорії тексту, варіативність терміна сприяє когерентності тексту, і це пояснює, чому автори часом відступають від традиції послідовного вживання одного терміна щодо певного поняття, концепта. Адресант адаптує свій текст відповідно до комунікативної ситуації, що пояснює, чому використовується не основний кодифікований термін, а його варіант [42].

6) Варіативність пов'язується також з процесами розвитку терміносистем та значень термінів, які не є статичними, а зазнають постійних змін, і цим терміни уподібнюються до звичайних слів загальноживаної мови. Визнання динамічності термінів і терміносистем [30; 31; 32; 51] стає підставою для включення діахронічної перспективи для опису термінів, поряд із синхронічним їх аналізом. Аналіз варіативності з погляду діахронії дозволив би не лише пояснити зміни у значенні термінів, а й реконструювати історичний розвиток концептуальних структур.

7) Окреме місце відводиться вивченню функціонування термінів у національних та локальних варіантах мов, що функціонують як офіційні на територіях поза межами свого первинного ареалу поширення [32; 46; 50]. До таких основних мов належать англійська, французька, німецька, іспанська, португальська, арабська. Національні варіанти мов мають свої особливості норм, відрізняючись від основного варіанта. Ці норми можуть стосуватися не лише загальноживаних слів, а й термінів. Тема варіативності норм широко розробляється стосовно іспанської мови, зокрема терміносистеми її латиноамериканських національних варіантів [19; 38]. Наявність термінологічної варіативності стала однією з причин того, що останнім часом велика увага надається комунікативній взаємодії в плануванні роботи в галузі соціотермінології з огляду на політичний і соціальний контексти. Прикладом такої роботи є здійснення ряду проектів, спрямованих на гармонізацію термінології романських мов, як, наприклад, REALITER. Близьким до цього є напрям досліджень, що стосуються питання термінологічної варіативності у зв'язку з проведенням мовної політики (пор. [37; 39]).

8) Варіативність термінів розглядається як важливий дослідницький інструмент, як, наприклад, при пошуку неологізмів за наявності варіативності в корпусах спеціальних текстів [45], оскільки, як вважається, термінологічна варіативність і становлення терміна в спеціальних мовах є взаємопов'язаними явищами, а, отже, поява варіантів може свідчити про появу неологізмів.

9) Окремий предмет дослідження становить вивчення термінологічної варіативності у спеціальних текстах при міжмовній комунікації [27; 34; 36; 42; 43] і вирішення проблем перекладу. Контрастивний підхід дозволяє побачити, яким чином варіативність термінів передається в цільовій мові [42, с. 4], і яким чином слід діяти у різних комунікативних ситуаціях. М. Роджерс аргументує варіативність термінів наявністю в них полісемії та синонімії і робить

висновок про те, що уніфікація термінів, спрямована на встановлення однозначних відповідностей у кількох мовах, може привести до втрат у функціях термінів у текстах [42, с. 4]. Адже тоді, коли варіативність термінів використовується автором цілком свідомо і є функціональною, уніфікація, зведення всіх варіантів до одного стандартного терміна при перекладі порушує органічність вихідного тексту, а також комунікативні настанови автора. Частково пов'язаним з цим є питання про передачу термінологічних варіантів при автоматичному перекладі та перекладі текстів людиною [29].

Певну роль відіграє характер тексту перекладу, його дискурсивні особливості. У юридичних текстах вживається незначна, порівняно з соціологічними чи політологічними текстами, варіативність. Подібне характерне для технічних текстів, де термінологія стандартизується. Навпаки, наукові тексти, особливо в нових галузях знання, мають велику варіативність, і це пов'язано з когнітивними функціями термінів.

Наявність термінологічних варіантів багато в чому залежить від системно-структурних особливостей мови. Так, наприклад, терміносполуки близькі до термінів, утворених словоскладанням (пор. *термінологічна сполука* і *терміносполука*), Германські мови переважно використовують словоскладання, тоді як французька мова тяжіє до терміносполук. В англійській мові терміносполуки вживаються переважно тоді, коли смисл багатослівного терміна може бути нечітким, двозначним або ж не може бути утвореним у зв'язку з обмеженнями мовного характеру [45, с. 19]. Англійські дослідники легко утворюють номінативні групи і складні прикметники, тоді як французькі мовці переважно ухиляються від творення нових прикметників [45, с. 20].

Гармонізація термінології

Попередній напрям термінографії, який був зосереджений на стандартизації та кодифікації термінологічних назв, в науковій західній традиції отримав новий імпульс для свого розвитку у зв'язку з нагальними потребами встановлення еквівалентності назв при вирішенні практичних питань, зокрема при створенні паралельних текстів різних міжнародних організацій [3; 44]. Передусім це стосується перекладу юридичних, економічних, медичних, технічних та інших спеціальних термінів, які в різних національних фахових мовах можуть мати нетотожне значення, а отже, переклад терміна однієї мови на іншу в документах, навіть за умови близькості звукової форми відповідних термінів, може створювати ефект псевдодрузів перекладача. Так, терміносполука німецькою мовою *Naturparks* "національні парки", як виявляється, має дещо відмінні характеристики в Німеччині та Австрії, оскільки в австрійському варіанті німецької мови в поняття національних парків входить ознайомлення та інформування відвідувачів, а не лише захист природного ландшафту, флори та фауни, як у Німеччині [28]. Не рідкісні випадки, коли лексичні одиниці, тотожні за своїм сигніфікативним значенням на загальномовному рівні, в різних мовах не завжди є адекватними відповідниками, і це пов'язано з особливостями їх функціонування в національно-культурному середовищі, що створює виклики при перекладі. Наприклад, в Італії гірськими (*zone montane*)

вважаються райони з висотою над рівнем моря понад 600 м, а в Австрії і Німеччині (*Berggebiete*) – понад 700 м [28].

Таким чином, новий напрям термінологічних досліджень фокусується на встановленні та забезпеченні зіставності юридичної, економічної, науково-технічної та іншої термінології на національному та міжнародному рівнях. Такий термін відомий під назвою гармонізація термінів. Міжнародна організація з питань стандартизації має спеціальний проект ISO 860 "Міжнародна гармонізація понять і термінів" [41].

При гармонізації термінології основним завданням стає зменшення кількості варіантів одного й того ж терміна, щоб зменшити кількість помилок при перекладі. З цією метою враховують кілька критеріїв: схильність до вживання питомих термінологічних назв; концептуальну/термінологічну точність; мовну правильність; прозорість уніфікованих (гармонізованих) термінів; пов'язаність гармонізованих термінів; частоту вживання; рух від основних понять до підпорядкованих [28].

Замість висновків. Варіативність термінів: за і проти.

За:

1) формальна варіативність для позначення одного й того ж денотата чи концепта – у руслі загальномовної синонімії;

2) формальна варіативність термінів збігається з синонімією, один і той же термін може бути і варіантом, і синонімом;

3) формальна варіативність термінів є причиною і одним із основних стимулів для встановлення норм вживання термінів. Практика стандартизації термінів уже виходить з визнання того, що існують терміни, тотожні чи дуже близькі за значенням. Сучасні тенденції розвитку та визначення особливостей функціонування термінології не можуть обійти питання варіативності термінів. Наявність в одній мові кількох взаємозамінних термінів становить проблему для перекладача, і в тому разі, коли йдеться про створення паралельних міжнародних документів, і тоді, коли йдеться про переклад наукових праць, і про гармонізацію термінів;

4) визнання реальності існування варіативності термінів як цілком виправданого явища в термінології, яке спричинене рядом соціокультурних та комунікативних факторів. Такий чинник мовно-культурного характеру, як тенденція до уникнення запозичених слів, виявляється сильнішим в окремих мовних системах, наприклад, у французькій чи німецькій мовах. Мовна політика країн їх поширення спрямована на свідоме керування мовними процесами.

Варіативність у реальних наукових текстах має кілька функцій – стилістичну (риторичну), когнітивну та аргументаційну. У межах тексту живаються різні варіанти термінів залежно від частини наукової праці;

5) варіанти термінів у різних мовних системах окремих поліцентричних мов;

6) варіанти для позначення одного й того ж явища у різних наукових школах.

Проти:

- 1) немає взаємозамінності;
- 2) у терміна має бути однозначна співвіднесеність з позначуваним, він не повинен мати синонімів чи варіантів – це є ідеал термінології, який важко досягнути, поки мова залишатиметься засобом спілкування;
- 3) поява терміна-неологізма для позначення нових фактів, явищ тощо відбувається різним способом;
- 4) діалектику розвитку знання, діалектику розвитку мови, будь-якої людської діяльності не можна втиснути в догматичний метафізичний підхід, коли абсолютизується якийсь із аспектів спостережуваного явища. При діалектичному підході враховується те, що розвиток поєднує в собі моменти сталого і змінного.

Література

1. *Авербух К. Я.* Терминологическая вариативность: теоретический и прикладной аспекты / К. Я. Авербух // ВЯ. – 1986. – № 6. – С. 38–49.
2. *Авербух К. Я.* Манифест современной терминологии / К. Я. Авербух // Мат. междунар. научно-практ. конф. "Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах "Коммуникация-2002" ("Communication Across Differences"). – Ч. 1. – Пятигорск: Изд. ПГЛУ, 2002. – С. 192–194.
3. *Будилева О. Н.* Аспекты практической терминологической деятельности / О. Н. Будилева. – Режим доступа : http://cnit.ssau.ru/iatp/work/budileva/glava_1_3.htm.
4. *Вагана Ж.* Теоретические основания изучения проблемы языковой вариативности / Ж. Вагана, Е. В. Бондаренко, О. О. Чернова // Научн. ведомости. Сер. Гуманит. наук. – 2012. – № 6 (125). – С. 41–49.
5. *Вишневская Г. М.* Новые формы существования языка и языковая вариативность: XXI век / Г. М. Вишневская // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 5. – С. 121–122.
6. *Головин Б. Н.* Лингвистические основы учения о терминах: Уч. пос. для филол. спец. вузов. / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высш. шк., 1987. – 104 с.
7. *Голубовська І. О.* Словникова стаття багатомовного словника лінгвістичних термінів: від теорії до практики / І. О. Голубовська, В. Я. Жалай, Н. М. Биховець, Т. Г. Линник, А. Ф. Пархоменко, І. І. Рахманова, Л. М. Рубашова // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – 2013. – С. 3–14.
8. *Гринев-Гриневиц С. В.* Терминоведение: Уч. пособие для студ. высш. уч. заведений / С. В. Гринев-Гриневиц. – М.: Академия, 2008. – 304 с.
9. *Иванова Г. А.* Синонимы в терминологической системе метаязыка лингвистики / Г. А. Иванова // Филология. Вест. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2011. – № 6 (2). – С. 199–203.
10. *Іващенко В. Л.* Соціологічний і соціокогнітивний напрями досліджень у сучасному зарубіжному термінознавстві / В. Л. Іващенко // Життя у слові: Зб. наук. праць на пошану акад. В. М. Русанівського (1931–2007). – К., 2011. – С. 304–316.
11. *Лейчик В. М.* Языки профессиональной коммуникации лингвистов / В. М. Лейчик. – 2007. – Режим доступа: www.philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/.../1.
12. *Лейчик В. М.* Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик – М.: Либроком, 2009. – 4-е изд. – 256 с.
13. *Лендау С. І.* Словники: Мистецтво та ремесло лексикографії / Сидні І. Лендау / Пер. з англ. Ольги Кочерги. – К.: К. І. С., 2012. – 480 с.
14. *Лотте Д. С.* Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М.: АН СССР, 1961. – 158 с.
15. *Мартиняк О. А.* Синонімія та варіантність в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. А. Мартиняк. – Львів, 2010. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?....
16. *Реформатский А. А.* Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – 1968. – С. 102–125.

17. Скороходько Э. Ф. Вариативность и скрытая полисемия в терминологии / Э. Ф. Скороходько // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 2003. – № 4. – С. 15–19. Режим доступа: lamb.viniti.ru/sid2/sid2free?sid2=J0317546120.
18. Солнцев В. М. Вариативность как общее свойство языковой системы / В. М. Солнцев // ВЯ. – 1984. – № 2. – С. 31–42.
19. Степанов А. В. Лексико-семантичні дивергенції і варіативність в терміносистемі латиноамериканських національних варіантів іспанської мови / А. В. Степанов // Наук. записки. Сер. "Філологічна". – Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2009. – Вип. 11. – С. 376–384.
20. Татаринов В. А. Лексико-семантическое варьирование терминологических единиц и проблемы терминографии: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук / В. А. Татаринов. – М., 1988. – 24 с.
21. Тютюнник В. Ю. Некоторые особенности синонимических отношений в русской терминологии градостроительной акустики / В. Ю. Тютюнник // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Сер. "Мовознавство". – № 11. – 2011. – С. 162–167.
22. Царалунга І. Б. Явище варіативності у контексті лінгвістичних студій / І. Б. Царалунга // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2012. – Вип. 5. – С. 205–216. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2012_5_29.
23. Шелов С. Д. О вариативности и синонимии в терминологии / С. Д. Шелов // Изв. Рос. Акад. Наук. Сер. лит. и яз. – 2014. – Т. 73. – № 5. – С. 3–17.
24. Bergenholtz H. Lexicography or Terminography? The Lexicographer's Point of View / H. Bergenholtz, S. Tarp // Specialised Dictionaries for Learners. – De Gruyter, 2010. – P. 27–38.
25. Bertaccini F. Synonymy and Variation in the Domain of Digital Terrestrial television. Is Italian at risk? // F. Bertaccini, M. Massari, S. Castagnoli // Terminology in Everyday Life, ed. by M. Thelen, F. Steurs. – John Benjamins, 2010 – P. 11–19.
26. Cabré T. Theories of terminology. Their description, prescription and explanation / T. Cabré // Terminology. – 2003. – 9 (2). – P. 163–199.
27. Cabré T. Terminology. Theory, Methods and Applications / T. Cabré. Ed. by Juan C. Sager. Transl. by J. A. DeCesaris. – John Benjamins, 1999. – 248 pp.
28. Chiocchetti E. Harmonising Legal Terminology in Four Languages: the Experience of the Alpine Convention / E. Chiocchetti. – Access mode: www.euskaltzaindia.eus/dok/ikerbilduma/75262.pdf.
29. Čulo O. Patterns of Terminological Variation in Post-editing and of Cognate Use in Machine Translation in Contrast to Human Translation / O. Čulo, J. Nitzke // Baltic Journal of Modern Computing. – 2016. – Vol. 4. – P. 106–114. – Access mode: www.bjmc.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/.../4_2_4_Culo.pdf.
30. Dury P. Terminologie et diachronie : vers une réconciliation théorique et méthodologique? // P. Dury, A. Pictou // Rev. française de linguistique appliquée. – 2009 – 14 (2). – P. 31–41.
31. Dynamics and Terminology: An interdisciplinary perspective on monolingual and multilingual culture-bound communication / Ed. by Rita Temmerman and Marc Van Campenhoudt // Terminology and Lexicography Research and Practice. – 2014. – Vol. 16. – 305 p.
32. Faulstich E. Principes formels et fonctionnels de la variation en terminologie / E Faulstich // Terminology. – 2000. – Vol. 5 (1). – P. 93–106. – DOI: 10.1075/term.5.1.08fau.
33. Felber H. International Bibliography of Standardized Vocabularies. Bibliographie Internationale de vocabulaires normalizes. Bibliographie der Normworterbücher / H. Felber, M. Krommer-Benz, E. Wüster // International Information Centre for Terminology (Austria). – München: K. G. Saut, 1979.
34. Fernández-Silva S. The cognitive and rhetorical role of term variation and its contribution to knowledge construction in research articles / S. Fernández-Silva // Terminology. – 2016. – Vol. 22(1). – P. 52–79. – DOI: 10.1075/term.22.1.03fer.
35. Fernández-Silva S. Cognitive Approach to Synonymy in Translation / S. Fernández-Silva, J. Freixa, T. A. Cabré // Cognitive Linguistics between Universality and Variation. Ed. by Brdar Mario, Raffaelli Ida, Žic Fuchs Milena. – Cambridge Scholars Publishing, 2012 – P. 189–213. – Access mode: <https://books.google.com.ua/books?isbn=1443842869>.
36. Freixa J. Causes of Denominative Variation in Terminology: A Typology Proposal / J. Freixa // Terminology. – 2006. – Vol. 12 (1). – P. 51–77. – DOI: 10.1075/term.12.1.04fre.
37. Gambier Y. Enjeux théoriques, utilité sociale et glottopolitique en terminologie / Y. Gambier // Terminology. – 1995. – 2(1). – P. 181–182. – DOI: <http://dx.doi.org/10.1075/term.2.1.19gam>.
38. Gómez-Moreno U. Cognitive sociolinguistic approach to metaphor and denominative variation: A case study of marine biology terms / U. Gómez-Moreno, P. Faber // Review of Cognitive Linguistics. – 2014. – Vol. 12 (1). – P. 193–222.

39. *Hamed F. Y.* Language Tension, Terminology Variation and Terminology Policy in the Arabic-Speaking North African Countries: An Alternative Approach to Terminology / F. Y. Hamed. – 2014. – Access mode: rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=kent1415102656.
40. ISO1087-1 (2000). International Standard. Norme Internationale ISO 1087-1:2000(E/F). – Access mode: <https://disciplinas.stoa.usp.br/mod/resource/view.php?>
41. ISO860:2007(ru), Терминологическая работа. Гармонизация. – Режим доступа: <https://www.iso.org/obp/ui/#!iso:std:iso:860:ed-3..>
42. *Kerremans K.* A comparative study of terminological variation in specialized translation / K. Kerremans // Reconceptualizing LSP. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009, 2010. – P. 1–14. – Access mode: <http://bcom.au.dk/fileadmin/www.asb.dk/isek/kerremans.pdf>.
43. *Kerremans K.* Terminological variation in multilingual Europe: The case of English environmental terminology translated into Dutch and French / K. Kerremans. – 2014. – Access mode: <https://prezi.com/zgzig.../terminological-variation-in-multilingual-europe>.
44. *Mayner L.* Defining disaster: The need for harmonisation of terminology / L. Mayner; P. Arbon // Australasian J. of Disaster & Trauma Studies. – 2015. – Vol. 19. – P. 21.
45. *Pecman M.* Variation as a cognitive device: How scientists construct knowledge through term formation / M. Pecman // Terminology. – 2014. – Vol. 20 (1). – P. 1–24. – DOI: 10.1073/term.20.1.01pec.
46. Pluricentric Languages: New Perspectives in Theory and Description / R. Muhr, D. Marley, A. Bissoonauth, H. L. Kretzenbacher (eds.). – 2015. – Vol. 17. – 318 p. – Access mode: www.oaaw.ac.at/acdh/de/node/258. – DOI: <http://dx.doi.org/10.3726/978-3-653-05594-8>.
47. *Sager J. C.* In Search of a Foundation: Towards a Theory of the Term // J. C. Sager // Terminology. – 1998. – 5 (1). – P. 41–57. – DOI: 10.1075/term.5.1.05sag.
48. *Sager J. C.* Terminology, Applications / J. C. Sager // Routledge Encyclopedia of Translation Studies, ed. by Mona Baker. – NY.: Routledge. 2001. – P. 251–255.
49. *Temmerman R.* Towards New Ways of Terminology Description. The sociocognitive approach / R. Temmerman. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000. – Pp. 184–185.
50. *Temmerman R.* Researching plurilinguistic competences in specialised domains. Looking for means to prevent exclusion / R. Temmerman // European J. of Language Policy. – 2011. – 3(2). – P. 163–174. – DOI:10.3828/ejlp.2011.9.
51. *Temmerman R.* Why we need dynamic terminological resources / R. Temmerman, K. Kerremans // Magyar Terminológia. – 2012. – 5. – Pp. 1–11. – Access mode: www.akademiai.com/toc/1206/5/1.
52. *Weinreich U.* Empirical Foundations for a Theory of Language Change / U. Weinreich, W. Labov, M. I. Herzog. – Univ. of Texas Press, 1968. – 195 pp.
53. *Wüster E.* Introduction to the General Theory of Terminology and Terminological Lexicography / E. Wüster. – Vienna : Springer, 1979. – Vol. 1, 2.

References

1. *Averbukh K. Ya.* Terminologicheskaya variativnost: teoreticheskiy i prikladnyy aspekty / K. Ya. Averbukh // Vopr. yaz. – 1986. – № 6. – S. 38–49.
2. *Averbukh K. Ya.* Manifest sovremennoy terminologii / K. Ya. Averbukh // Mat. mezhdunar. nauchno-prakt. konf. "Kommunikatsiya: teoriya i praktika v razlichnykh socialnykh kontekstakh" "Kommunikatsiya-2002" ("Communication Across Differences"). – Ch. 1. Pyatigorsk: Izd. PGLU, 2002. – S. 192–194.
3. *Budileva O. N.* Aspekty prakticheskoy terminologicheskoy deyatel'nosti / O. N. Budileva. – Access mode: http://cnit.ssau.ru/iatp/work/budileva/glava_1_3.htm.
4. *Vagana Zh.* Teoreticheskie osnovaniya izucheniya problemy yazykovoy variativnosti / Zh. Vagana, E. V. Bondarenko, O. O. Chernova // Nauchn. vedomosti. Ser. Gumanit. nauk. – 2012. – № 6 (125). – S. 41–49.
5. *Vishnevskaya G. M.* Novye formy sushchestvovaniya yazyka i yazykovaya variativnost': 21 vek. / G. M. Vishnevskaya // Uspekhi sovremen'nogo yestestvoznaniya. – 2013. – № 5. – S. 121–122.
6. *Golovin B. N.* Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh. Uch. pos. dlya filol. spets. vuzov / B. N. Golovin, R. Yu. Kobrin. – M.: Vyssh. shk., 1987. – 104 s.
7. *Holubovska I. O.* Slovnykova stat'ia bahatomovnoho slovnyka lingvistychnykh terminiv: vid teorii do praktyky / I. O. Holubovska, V. Ya. Zhalai, N. M. Bykhovets, T. H. Lynnyk, A. F. Parkhomenko, I. I. Rakhmanova, L. M. Rubashova // Lingvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy. – 2013. – S. 3–14.
8. *Grinev-Grinevich S. V.* Terminovedenie. Uch. pos. dlya stud. vyssh. uch. zavedeniy / S. V. Grinev-Grinevich – M.: Akademiya, 2008. – 304 s.

9. *Ivanova G. A.* Sinonimy v terminologicheskoy sisteme metazyazyka lingvistiki / G. V. Ivanova // *Filologiya. Vest. Nizhegorod. un-ta im N. I. Lobachevskogo* – 2011. – № 6 (2). – S. 199–203.
10. *Ivashchenko V. L.* Sotsiolohichni i sotsiokohnityvni napryamy doslidzhen' u suchasnomu zarubizhnomu terminoznavstvi / V. L. Ivashchenko // *Zhyttya u slovi: Zb. nauk. prats na poshanu akad. V. M. Rusanivskoho (1931–2007)*. – K., 2011. – S. 304–316.
11. *Leychik V. M.* Yazyki professionalnoy komunikatsii lingvistov / V. M. Leychik 2007. – Access mode: www.philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/.../1.
12. *Leychik V. M.* Terminovedenie: predmet, metody, struktura / V. M. Leychik – M. : Librokom, 2009. – 4-e izd. – 256 s.
13. *Landau S. I.* Slovnky: Mystetstvo ta remeslo leksykhografii [The art and craft of lexicography] / Sydney I. Landau / Per. z angl. Olhy Kocherhy – K. : K. I. S., 2012. – 480 s.
14. *Lotte D. S.* Osnovy postroeniya nauchno-texnicheskoy terminologii / D. S. Lotte. – M. : AN SSSR, 1961. – 158 s.
15. *Martynyak O. A.* Synonimiya ta variantnist' v ukrayins'kii nauko-tekhnichnii terminologii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk / O. A. Martynyak. – Lviv, 2010 – Access mode: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiiirbis_64.exe?...
16. *Reformatskiy A. A.* Termin kak chlen leksicheskoy sistemy yazyka / A. A. Reformatskiy // *Problemy strukturnoy lingvistiki*. – 1968. – S. 102–125.
17. *Skorokhodko E. F.* Variativnost' i skrytaya polisemiya v terminologii / E. F. Skorokhodko // *NTI. Ser. 1. Organizatsiya i metodika informatsionnoy raboty*. – 2003. – № 4. – S. 15–19. – Access mode: viniti.ru/sid2/sid2free?sid2=10317546120.
18. *Solntsev V. M.* Variativnost' kak obshchee svoystvo yazykovoy sistemy / V. M. Solntsev // *Vopr. Yazyk.* – 1984. – № 2. – S. 31–42.
19. *Stepanov A. V.* Leksiko-semanticzni divergentsii i variativnist' v terminosistemakh natsionalnykh variantiv ispanskoj movy. / A. V. Stepanov // *Nauk. zapysky. Ser. "Filologichna"*. – Ostroh: vyd. vo nats. un-tu "Ostrozka Akademiya", 2009. – Vyp. 11. – S. 376–384.
20. *Tatarinov V. A.* Leksiko-semantichekoe var'irovanie terminologicheskikh edinit i problemy terminografii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk / V. A. Tatarinov. – M. : 1988. – 24 s.
21. *Tyutyunnik V. Yu.* Nekotorye osobennosti sinonimicheskikh odnosheniy v russkoy terminologii gradostroitel'noy akustiki / V. Yu Tyutyunnik// *Visn. Dnipropetr. un-tu. Ser. "Movozaavstvo"*. – № 11. – 2011. – Vyp. 17. – T. 2. – S. 162–167.
22. *Tsaralunha I. B.* Yavyshche variativnosti u konteksti lingvistychnykh studiy / I. B. Tsaralunha // *Aktualni problemy filologii ta perekladoznavstva*. – 2012. – Vyp. 5. – S. 205–216. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2012_5_29.
23. *Shelov S. D.* O variativnosti i sinonimii v terminologii / S. D. Shelov // *Izv. Ros. Akad. Nauk. Ser. lit. i yaz.* – 2014. – T. 73. – № 5. – S. 3–17.
24. *Bergenholtz H.* Lexicography or Terminography? The Lexicographer's Point of View / H. Bergenholtz, S. Tarp // *Specialised Dictionaries for Learners*. – De Gruyter, 2010. – P. 27–38.
25. *Bertaccini F.* Synonymy and Variation in the Domain of Digital Terrestrial television. Is Italian at risk? // F. Bertaccini, M. Massari, S. Castagnoli // *Terminology in Everyday Life*, ed. by M. Thelen, F. Steurs. – John Benjamins, 2010 – P. 11–19.
26. *Cabré T.* Theories of terminology. Their description, prescription and explanation / T. Cabré // *Terminology*. – 2003. – 9 (2). – P. 163–199.
27. *Cabré T.* Terminology. Theory, Methods and Applications / T. Cabré. Ed. by Juan C. Sager. Transl. by J. A. DeCesaris. – John Benjamins, 1999. – 248 pp.
28. *Chiocchetti E.* Harmonising Legal Terminology in Four Languages: the Experience of the Alpine Convention / E. Chiocchetti. – Access mode: www.euskaltzaindia.eus/dok/ikerbilduma/75262.pdf.
29. *Čulo O.* Patterns of Terminological Variation in Post-editing and of Cognate Use in Machine Translation in Contrast to Human Translation / O. Čulo, J. Nitzke // *Baltic Journal of Modern Computing*. – 2016. – Vol. 4. – P. 106–114. – Access mode: www.bjmc.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/.../4_2_4_Culo.pdf.
30. *Dury P.* Terminologie et diachronie : vers une réconciliation théorique et méthodologique? // P. Dury, A. Pictou // *Rev. française de linguistique appliquée*. – 2009 – 14 (2). – P. 31–41.
31. *Dynamics and Terminology: An interdisciplinary perspective on monolingual and multilingual culture-bound communication* / Ed. by Rita Temmerman and Marc Van Campenhoudt // *Terminology and Lexicography Research and Practice*. – 2014. – Vol. 16. – 305 p.
32. *Faulstich E.* Principes formels et fonctionnels de la variation en terminologie / E Faulstich // *Terminology*. – 2000. – Vol 5 (1). – P. 93–106. – DOI: 10.1075/term.5.1.08fau.

33. *Felber H.* International Bibliography of Standardized Vocabularies. Bibliographie Internationale de vocabulaires normalizes. Bibliographie der Normwörterbücher / H. Felber, M. Krommer-Benz, E. Wüster // International Information Centre for Terminology (Austria). – München: K. G. Saut, 1979.
34. *Fernández-Silva S.* The cognitive and rhetorical role of term variation and its contribution to knowledge construction in research articles / S. Fernández-Silva // *Terminology*. – 2016. – Vol. 22(1). – P. 52–79. – DOI: 10.1075/term.22.1.03fer.
35. *Fernández-Silva S.* Cognitive Approach to Synonymy in Translation / S. Fernández-Silva, J. Freixa, T. A. Cabré // *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*. Ed. by Brdar Mario, Raffaelli Ida, Žic Fuchs Milena. – Cambridge Scholars Publishing, 2012 – P. 189–213. – Access mode: <https://books.google.com.ua/books?isbn=1443842869>.
36. *Freixa J.* Causes of Denominative Variation in Terminology: A Typology Proposal / J. Freixa // *Terminology*. – 2006. – Vol. 12 (1). – P. 51–77. – DOI: 10.1075/term.12.1.04fre.
37. *Gambier Y.* Enjeux théoriques, utilité sociale et glottopolitique en terminologie / Y. Gambier // *Terminology*. – 1995. – 2(1) – P. 181–182. – DOI: <http://dx.doi.org/10.1075/term.2.1.19gam>.
38. *Gómez-Moreno U.* Cognitive sociolinguistic approach to metaphor and denominative variation: A case study of marine biology terms / U. Gómez-Moreno, P. Faber // *Review of Cognitive Linguistics*. – 2014. – Vol. 12 (1). – P. 193–222.
39. *Hamed F. Y.* Language Tension, Terminology Variation and Terminology Policy in the Arabic-Speaking North African Countries: An Alternative Approach to Terminology / F. Y. Hamed. – 2014. – Access mode: rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=kent1415102656.
40. ISO1087–1 (2000). International Standard. Norme Internationale ISO 1087–1:2000(E/F). – Access mode: <https://disciplinas.stoa.usp.br/mod/resource/view.php?>
41. ISO860:2007(ru), Терминологическая работа. Гармонизация. – Режим доступа: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:860:ed-3>.
42. *Kerremans K.* A comparative study of terminological variation in specialized translation / K. Kerremans // *Reconceptualizing LSP*. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009, 2010. – P. 1–14. – Access mode: <http://bcom.au.dk/fileadmin/www.asb.dk/isek/kerremans.pdf>.
43. *Kerremans K.* Terminological variation in multilingual Europe: The case of English environmental terminology translated into Dutch and French / K. Kerremans. – 2014. – Access mode: <https://prezi.com/zgzig.../terminological-variation-in-multilingual-europe>.
44. *Mayner L.* Defining disaster: The need for harmonisation of terminology / L. Mayner; P. Arbon // *Australasian J. of Disaster & Trauma Studies*. – 2015. – Vol. 19. – P. 21.
45. *Pecman M.* Variation as a cognitive device: How scientists construct knowledge through term formation / M. Pecman // *Terminology*. – 2014. – Vol. 20 (1). – P. 1–24. – DOI: 10.1075/term.20.1.01pec.
46. *Pluricentric Languages: New Perspectives in Theory and Description* / R. Muhr, D. Marley, A. Bissoonauth, H. L. Kretzenbacher (eds.). – 2015. – Vol. 17. – 318 p. – Access mode: www.oaaw.ac.at/acdh/de/node/258. – DOI: <http://dx.doi.org/10.3726/978-3-653-05594-8>.
47. *Sager J. C.* In Search of a Foundation: Towards a Theory of the Term // J. C. Sager // *Terminology*. – 1998. – 5 (1). – P. 41–57. – DOI: 10.1075/term.5.1.05sag.
48. *Sager J. C.* Terminology, Applications / J. C. Sager / *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, ed. by Mona Baker. – NY.: Routledge, 2001. – P. 251–255.
49. *Temmerman R.* Towards New Ways of Terminology Description. The sociocognitive approach / R. Temmerman. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000. – Pp. 184–185.
50. *Temmerman R.* Researching plurilinguistic competences in specialised domains. Looking for means to prevent exclusion / R. Temmerman // *European J. of Language Policy*. – 2011. – 3(2). – P. 163–174. – DOI:10.3828/ejlp.2011.9.
51. *Temmerman R.* Why we need dynamic terminological resources / R. Temmerman, K. Kerremans // *Magyar Terminológia*. – 2012. – 5. – Pp. 1–11. – Access mode: www.akademiai.com/toc/1206/5/1.
52. *Weinreich U.* Empirical Foundations for a Theory of Language Change / U. Weinreich, W. Labov, M. I. Herzog. – Univ. of Texas Press, 1968. – 195 pp.
53. *Wüster E.* Introduction to the General Theory of Terminology and Terminological Lexicography / E. Wüster. – Vienna: Springer, 1979. – Vol. 1, 2.